

Darja Kerec, Attila Kovács*

Vzpostavitev madžarske okupacijske oblasti v Prekmurju**

Uvod

Vodja Nemčije, Adolf Hitler, je še isti dan, ko je bil izveden državni udar v Jugoslaviji, izdal ukaz o pripravi vojaškega napada na južno sosedo, znan kot »navodilo št. 25« (Weisung Nr. 25). General Dušan Simović je namreč 27. marca 1941 zaradi pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu izvedel državni udar; pristop sta dva dni pred tem, 25. marca, na Dunaju podpisala predsednik vlade Dragiša Cvetković in zunanji minister Aleksandar Cincar-Marković. Nemčija si je pred napadom na Sovjetsko zvezo z napadom na Jugoslavijo in Grčijo želela zagotoviti stabilnost na jugu Balkana.¹

Za vojaško posredovanje proti Jugoslaviji je Nemčija pridobila Italijo in Bolgarijo, vojaško sodelovanje pa so Nemci zahtevali tudi od Madžarske. V zameno so ponudili t. i. Južne pokrajine (Délvidék), območja, ki jih je Madžarska po prvi svetovni vojni izgubila v Trianonu. Madžarski voditelji so se znašli v težkem položaju. Če bi sprejeli ponudbo, bi sicer v zameno pridobili ozemlja s približno pol milijona Madžarov, vendar bi prelomili pogodbo z Jugoslavijo o večnem prijateljstvu, podpisano decembra 1940, ter izgubili simpatije zahodnih sil (Anglije in ZDA). Če pa ponudbe ne bi sprejeli oz. bi se uprli mogočni zaveznici, ki je pred tem pomagala Madžarski k delni uresnitvi

* Dr. Darja Kerec, docentka, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 16, darja.kerec@pef.uni-lj.si, dr. Attila Kovács, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, Enota Lendava – Lendvai Kutatócsoport, SI-9220 Lendava, Kranjčeva ulica 4, SI-9220 Lendva, Kranjec utca 4, attila.kovacs@guest.arnes.si

** Prispevek je nastal v okviru nacionalnega raziskovalnega projekta »Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva« (J6-8248), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Prispeva tudi k nacionalnima raziskovalnima programoma Slovenska zgodovina (P6-0235) in Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje (P5-0081), ki ju prav tako financira ARRS.

1 Fischer (ur.), *Slovenska novejša zgodovina*, 407–414, 579–581.

revizionističnih ciljev, pa bi tvegali nemško okupacijo.² Pod težo odgovornosti je ministrski predsednik madžarske vlade Pál Teleki naredil samomor, regent Horthy in preostali ministri pa so privolili v sodelovanje, s tem da so počakali na razglasitev Neodvisne države Hrvaške (NDH) 10. aprila in s tem na formalno prenehanje obstoja Jugoslavije. Naslednji dan so enote 3. madžarske armade prestopile madžarsko-jugoslovansko mejo.³

Od napada na Jugoslavijo 6. aprila 1941 do prihoda madžarskih vojaških enot v Prekmurje

Napad na Jugoslavijo je 6. aprila 1941 v zgodnjih jutranjih urah začelo bombardiranje Beograd in drugih mest ter vojaške in druge infrastrukture. Na območje Dravske banovine so s severa prodrle enote 2. nemške armade, z zahoda pa postrojbe 2. italijanske armade. Proti napadalcem se je na območju omenjene banovine postavila 7. jugoslovanska armada z dvema divizijama, nekaj posadnimi bataljoni ob meji in graničarji. Nemci so za prodor v vzhodni del Dravske banovine, v Slovenske gorice, Mursko polje in Prekmurje določili 183. pehotni polk 51. armadnega zbora, ki je spadal pod že omenjeno 2. nemško armado. Glavni prodor proti Prekmurju je izvedel 219. kolesarski bataljon, ki je v zgodnjih jutranjih urah 6. aprila pri Zenkovcih prestopil nemško-jugoslovansko mejo, presenetil 601. posadni bataljon pri Strukovcih in zajel več kot 100 jugoslovanskih vojakov. Ob pol devetih zjutraj so vojaki 219. kolesarskega bataljona prispeli v Mursko Soboto.⁴ Tu jih je sprejel župan Murske Sobote, sreski načelnik (glavar) in drugi predstavniki mesta.⁵ Popoldne istega dne se je del 219. kolesarskega bataljona odpeljal proti doljnemu Prekmurju, o tem je vodja enote zvečer takole poročal: »*Motorizirana izvidnica kolesarskega bataljona je prodrla čez Beltince, Hotizo, Dol. Lendavo in je tam dobila stik z madžarsko mejo.*«⁶ Iz poročila je še razvidno, da so bili mostovi čez Muro od Veržeja do Murskega Središča razstreljeni in da so v Prekmurju ostale le šibke razkropljene sile jugoslovanske vojske na severu pokrajine.⁷ Prvi dan napada na Jugoslavijo so poleg že omenjenega 219. kolesarskega bataljona na območje Prekmurja prodirale tudi druge nemške enote, ki so bile razporejene od Radgone do

2 Madžarska je v letih 1938 in 1939 s pomočjo Nemčije in Italije pridobila jugovzhodne predele Čehoslovaške (južni del današnje Slovaške, naseljen z večinskimi madžarskimi prebivalstvom, in Rutenijo ali Karpatsko Ukrajino, naseljeno predvsem z Ukrajinci oz. Rutenci), leta 1940 pa od Romunije še severni del Transilvanije, prav tako ob asistiranju Nemčije in Italije.

3 O medvojni madžarski politiki in revizionizmu ter o madžarskem udejstvanju v napadu na Jugoslavijo v slovenskem jeziku glej podrobneje Kontler: *Madžarska zgodovina*, 292–309; Göncz, *Zgodovina Madžarov*, 156–160. O telegramu, posredovanem iz Budimpešte v Berlin 5. aprila 1941, v zvezi z motivom Telekijevega samomora in o Horthyjevem kontaktu z Nemci 11. aprila 1941 o namerevani zasedbi jugoslovanskih ozemelj glej: PAB, Nr. 351 in Nr. 383.

4 Ferenc, *Nemška zasedba Prekmurja*, 108–111.

5 Godeša: *Odmevi o razmerah v Prekmurju*, 188.

6 Ferenc, *Nemška zasedba Prekmurja*, 112.

7 Ferenc, *Nemška zasedba Prekmurja*, 112.

nemško-jugoslovansko-madžarske tromeje. Te so nemško-jugoslovansko mejo prestopile na treh odsekih in začele prodirati v notranjost Prekmurja do reke Ledave. Naslednji dan, 7. aprila, se je del teh enot obrnil proti jugu in prikorakal v Mursko Soboto. Potem ko so enote 183. pehotne divizije 8. aprila zasedle desni breg Mure (središče Međimurja, Čakovec, so zasedli že dan prej), so imele preostale nemške enote v Prekmurju le še zasedbene in varovalne naloge. Čez dva dni, 10. aprila, so Nemci vzpostavili vojaško upravo za okraja Murska Sobota in Lendava, ki pa ni ostala dolgo, saj so Nemci že 16. aprila oblast nad pokrajino na levem bregu Mure predali Madžarom.⁸

Slika 1: Prihod madžarske vojske v (Dolnjo) Lendavo 16. aprila 1941.

Prihod nemških enot v Prekmurje so naklonjeno sprejeli pripadniki nemške manjšine v pokrajini.⁹ Ti so večinsko prebivali v treh vaseh ob severozahodni meji, v Ocinju, Kramarovcih in Fikšincih, poleg tega pa so pripadniki nemške narodne skupnosti v manjšem številu živeli v večjih krajih Prekmurja ter v naseljih ob severozahodni meji.¹⁰

8 Ferenc, *Nemška zasedba Prekmurja*, 113–115.

9 O gostoljubnem sprejemu nemških enot v Sotini sta se ohranili dve pričevanji nemških vojakov, ki sta sodelovala v vojaških operacijah ob zasedbi Prekmurja. Več o tem Ferenc, *Nemška zasedba Prekmurja*, 115.

10 Na podlagi prvega jugoslovanskega popisa 1921 je bilo na območju Prekmurja 91.244 prebivalcev, od tega so se za Nemce oziroma za nemški materni jezik opredelile 1.903 osebe. Večina oseb z nemškim maternim jezikom, natančneje 1.743 oseb, je živela v murskosoboškem okraju, največ v krajih Fikšinci (364 Nemcev od skupaj 381 oseb), Kramarovci (248 Nemcev od skupaj 253 oseb), Ocinje (321 Nemcev od skupaj 321 oseb) in Serdica (267 Nemcev od skupaj 739 oseb). V dolnjelendavskem okraju so popisovalci popisali vsega skupaj 160 oseb z nemškim maternim jezikom, največ v Dolnji Lendavi (67 Nemcev od skupaj 2.529 oseb). O tem več: *Prekmurje, Seznam občin*.

Nemci so imeli podpornike tudi v številnih sezonskih delavcih, ki so delali v Nemčiji. Mnogi med njimi so si s članstvom v Kulturbundu obetali več možnosti za zaposlitev v Nemčiji. V začetku leta 1941 naj bi bilo po podatkih okrajnega glavarstva v Murski Soboti 232 članov Kulturbunda, med katerimi je bilo le 17 Nemcev, preostali so bili v glavnem slovenski sezonski delavci.¹¹ O simpatijah do Nemcev med mladimi prekmurškimi Slovenci, ki so bili leto pred okupacijo (leta 1940) v velikem številu na sezonskem delu v Nemčiji, je v več zaporednih dopisih ministrskemu predsedniku madžarske vlade poročal tudi veliki župan Županije Zala, Pál Teleki. V pismu, datiranem 19. aprila, je Teleki med drugim poročal o tem, da so ob vkorakanju madžarske vojske v dolnjelendavski okraj in v Medjimurje v slovenskih naseljih v okolici Beltincev pretežno visele nemške zastave s kljukastim križem in da so bili predvsem mladi Slovenci, ki so bili na sezonskem delu v Nemčiji, za priključitev k nemškemu rajhu.¹² V naslednjem dopisu ministrskemu predsedniku z datumom 26. april 1941 je veliki župan poročal o močni propagandi Švabsko-nemške kulturne zveze (Schwabisch-deutscher Kulturbund) iz Murske Sobote. V pismu je bilo poudarjeno, da vodja Kulturbunda v Murski Soboti, Jožef Pollak (Pollak József), zbira podpise za priključitev pokrajine k Nemčiji, pri tem pa ima zaslombo v nemških orožnikih, ki se še vedno nahajajo v murskosoboškem okraju.¹³ V poročilu veliki župan ministrskemu predsedniku v začetku maja, natančneje 6. maja, nadalje piše o velikonemški propagandi, ki jo koordinirajo iz Murske Sobote in so jo medtem že razširili na slovenske vasi dolnjelendavskega okraja. Pri tem pa je veliki župan pripomnil, da so se madžarski okrajni notarji,¹⁴ ki so jih po madžarski zasedbi poslali v Prekmurje, s svojim delovanjem uspešno zoperstavili omenjeni agitaciji.¹⁵

Prihod Nemcev v Prekmurje so po poročanju sodobnikov pripadniki madžarske manjšine hladno sprejeli.¹⁶ »*Svojo pripadnost so pokazali tako, da so izobesili madžarske zastave.*«¹⁷ Ko so v Zagrebu 10. aprila razglasili Neodvisno državo Hrvaško, je to za Madžarsko pomenilo, da jih ne veže več sporazum o prijateljstvu z Jugoslavijo, podpisan decembra prejšnje leto, saj je južna sosedja formalno prenehala obstajati. Že naslednji dan, 11. aprila 1941, so enote 3. madžarske armade začele prodirati v Bačko in Baranjo.¹⁸ Na to novico se je odzvalo tudi prebivalstvo iz vzhodnega dela Prekmurja. 13. aprila je

11 Fujs, *Izbodišča madžarske okupacijske*, 181.

12 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

13 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

14 V pismu velikega župana je bilo posebej poudarjeno, da gre predvsem za okrajne notarje (körjegyző), ki so v teh krajih službovali že v času Avstro-Ogrske in so večinoma po rodu iz Prekmurja.

15 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

16 Pripadniki madžarske manjšine so živeli strnjeno v naseljih na vzhodu Prekmurja ob jugoslovansko-madžarski meji. Na podlagi popisa prebivalstva 1921 so predstavljali malo več kot 15 odstotkov (14.064 oseb) celotne populacije Prekmurja (91.288 oseb). O tem več: *Prekmurje, Seznam občin*.

17 Godina, *Prekmurje 1941–1945*. 26.

18 Sajti, *Impériumváltások, revízió, kisebbség*, 156–157.

delegacija 32 naselij, med njimi so bila vsa naselja z večinskim madžarskim prebivalstvom ob jugoslovansko-madžarski meji in 10 slovenskih naselij, v prostorih okrajnega nadglavarja (*főszolgabíró*) v Lentiju podpisala zapisnik, v katerem so Madžarsko in njenega voditelja Horthyja prosili, naj madžarska vojska in uradništvo zasedeta Prekmurje. K zapisniku so priložili tudi seznam z 835 podpisi.¹⁹

Slika 2: Slavolok za napisom »Pozdravljamo vas ob prazniku osvobojenja«, postavljen v Murski Soboti ob svečanosti 29. junija 1941.

Čeprav se je, kot je razvidno iz zgoraj napisanega, del Prekmurcev veselil prihoda Nemcev oziroma po 16. aprilu madžarske vojske, pa je večina Slovencev v Prekmurju »... ko so se madžarske oblasti obrnile nanje kot na svoje nekdanje sobrate, jih je večina sprejela, če ne sovražno, pa vsaj z velikim nezaupanjem.«²⁰

Nezaupanje prekmurskih Slovencev do madžarske oblasti se da razbrati tudi iz že citiranega pisma velikega župana zalske županije predsedniku vlade, ko je pisal o tem, da so vkorakajočo madžarsko vojsko v slovenskih vaseh sprejeli le z večjim oz. manjšim navdušenjem.²¹

19 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

20 Fujs, *Izbodišča madžarske okupacijske*, 183.

21 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

Nemci oziroma nemška vojska so madžarski vojski Prekmurje izročili 16. aprila 1941 na svečanosti v Murski Soboti. Sicer je madžarska predhodnica v Mursko Soboto prispela že dan prej, naslednji dan pa je tja vkorakal 2. körmendski bataljon V. pešadijskega polka iz Sombotela (Szombathely).²² O svečani predaji oblasti v Prekmurju je poročal tudi časopis *Slovenec*:

»Prevzem oblasti po madžarskih četah je bil na glavnem trgu in je potekal v prav prisrčni slovesnosti. Na okrašeni tribuni so bili zbrani vojaški in civilni zastopniki z obeh strani. V imenu prekmurske javnosti so govorili župan g. Hartner, dekan g. Krantz in drugi. Na hišah in javnih poslopijih so zavihrale madžarsko rdeče-belo-zelene trobojnice in mnogi domačini so okrasili z njimi gumbnice na suknjah.«²³

V drugačnem tonu pa je o menjavi oblasti v Prekmurju poročal časopis *Jutro*:

»Teden dni po zasedbi pa so se Nemci umaknili iz Prekmurja in ga prepustili Madžarom. Ljudje so brez teka použili velokonočni žegen. Na veliko soboto pač nikjer niso goreli kresovi. Velikonočna nedelje je bila tiha kakor velikonočni petek. V Lendavo in Soboto so prišli Madžari. Takoj so izdali oklic v madžarščini in v prekmurščini Štefana Kuzmiča. Prihajali so stari gospodarji Prekmurja, katerih veleposestva je agrarna reforma razdelila kmetom.«²⁴

So pa »stare gospodarje« z velikim navdušenjem sprejeli v krajih z večinskim madžarskim življenjem, kar na ohranjenih fotografijah nazorno kaže množica zbranih ljudi z madžarskimi zastavami v Dolnji Lendavi. Iz pričevanj vemo, da so v nekaterih madžarskih vaseh pripravili tudi slavoloke (Dolga vas, Domanjševci). Vojaki 9. pehotne brigade madžarske vojske, ki so bili odgovorni za zasedbo krajev dolnjega Prekmurja (t. i. zalska županija), so 16. aprila podel v Doljno Lendavo in okoliške kraje vkorakale tudi v Međimurje.²⁵ Pri tem pa je treba poudariti, da so v nasprotju s Prekmurjem, kjer so Madžari takoj vpeljali vojaško upravo, to v Međimurju izvedli šele 11. julija 1941. Do takrat je bilo v Međimurju neke vrste dvovladje, poleg madžarske vojske so bili tam tudi hrvaški uradniki iz časa Jugoslavije, ki so tam tudi uradovali.²⁶

22 Fujs, *Značilnosti madžarske okupacijske*, 65.

23 Godeša: *Odmevi o razmerah v Prekmurju*, 188.

24 Godeša: *Odmevi o razmerah v Prekmurju*, 188–189.

25 Göncz: *Felszabadulás vagy megszállás*, 18–33.

26 Sajti, *Impériumváltások, revúzió, kisebbség*, 163.

Postavitev novih političnih meja in vpliv okupacijskih meja na življenje prebivalstva

Še med vojaškimi operacijami v Jugoslaviji je vodja Nemčije, Adolf Hitler, z ukazom z dne 3. in 12. aprila razdelil Slovenijo med tri okupatorje. Jugozahodni del Dravske banovine so dobili Italijani, Nemci so zasedli osrednji del Slovenije, vzhodni del oziroma Prekmurje pa je pripadel Madžarski. Meddržavne razmejitvene komisije so takoj začele delati in so mejo določile do 11. junija 1941. Mejo med Madžarsko in Nemčijo so v bistvu zarisali tam, kjer je med ogrskim in avstrijskim delom potekala v času avstro-ogrske monarhije, s to razliko, da so naselja Fikšinci, Kramarovci, Ocinje in Rottenberg (del Serdice) z večinskim nemškim prebivalstvom, ki so v obdobju med obema vojnama (kakor tudi v času AOM) pripadala murskosoboškemu okraju, priključili Nemčiji.²⁷

Slika 3: Madžarski in nemški orožniki s civilisti na nemško-madžarski meji leta 1942.

27 Slovenska novejša zgodovina, 579–581.; Fujs, *Značilnosti madžarske okupacijske*, 65.

Pri postavljanju meje med nemškim in madžarskim delom se pri omenjenih štirih naseljih niso kaj dosti ozirali na prebivalstvo, kot to kažeta primera naselij Gerlinci in Fikšinci, kjer je meja hiše ločevala od gospodarskih poslopij.²⁸ O tem, kako so potegnili mejo med nemškim in madžarskim delom naselja Serdica, pa zelo zgovorno priča intervju z Rudijem Gaberjem z naslovom »Nacist je s škornjem potegnil mejo v Serdici«.²⁹ Neupoštevanje lokalnega prebivalstva³⁰ pri določanju meja je kulminiralo že decembra 1941. Tedaj je nekaj družin, v glavnem Slovenci iz Serdice oz. Rottenberga, ki so bili priključeni k Nemčiji, od samega regenta Horthyja zahtevalo, naj Rottenberg priključijo k Madžarski. Svojo prošnjo so utemeljili s tem, da je Rottenberg s cesto povezan le z delom naselja Serdica, ki je pripadel Madžarski, da jih z nemškimi kraji povezuje le nekaj gozdnih cest, da so vse kulturne in občinske ustanove (šola, cerkev, pokopališče, občinski urad, državna cesta) ostali na madžarski strani. Avgusta naslednjega leta (1942) pa je Osrednja preiskovalna komanda madžarskega kraljevega orožništva (Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága) poročala notranjemu ministrstvu, da je nemški predstojnik Rottenberga obiskal 24 promadžarsko usmerjenih posameznikov in jim sporočil, da se morajo do 27. julija 1942 pisno izjasniti, h kateri državi želijo pripadati. Hkrati pa jim je zagrozil, da se jim, če se odločijo za Madžarsko, lahko zgodi podobno kot Karlu Búcseku in Alojzu Gaberju. Búcseka, ki je bil podpisnik prošnje za regenta Hortyja in Gaberja, so namreč zaradi suma protinemškega delovanja spomladi 1942 oblasti zaprle.³¹ Nemški apetiti po Prekmurju so bili sicer večji, poleg že omenjenih štirih naseljih so si želeli prisvojiti še Petanjce (izvir petanjskega vrelca) in izboklino pri Krogu zahodno od Murske Sobote.³² Vprašanje Serdice (Rottenberga), Petanjcev in izbokline pri Krogu kakor tudi agitacija kulturbundovcev iz Radkersburga med Slovenci v Prekmurju za priključitev pokrajine na levem bregu Mure oziroma dela pokrajine k Nemčiji, sta se pojavljala tudi v poznejših letih.³³ Kljub temu pa vse do konca vojne spornih vprašanj glede meje niso uspeli rešiti.

Meja med madžarskim in nemškim okupacijskim območjem je postala državna meja, tako na terenu kot tudi na zemljevidih so jo označili, utrdili in varovali. Na določenih krajih so uredili mejne prehode, kot npr. pri krajih Petanjci-Radenci, Cankova-Zelting (Zenkovci) in Cankova-Goritz (Slovenska Gorica).³⁴ Kljub mejnim prehodom

28 Alojz Grah, Jože Gomboc, Mama je hodila v štiri osnovne šole, https://www.youtube.com/watch?v=ly-n2JrIC_k&xt=6s,2:30-4:15.

29 Rudi Gaber, Nacist je s škornjem določil mejo v Serdici, https://www.youtube.com/watch?v=j_IQrWi2Nbc,0:10-1:04.

30 Na podlagi madžarskih arhivskih virov naj bi v Rottenbergu živelo okoli 800 oseb. MNL OL, K-64, 98 csomó, 1942. 41. tétel, Seregháza.

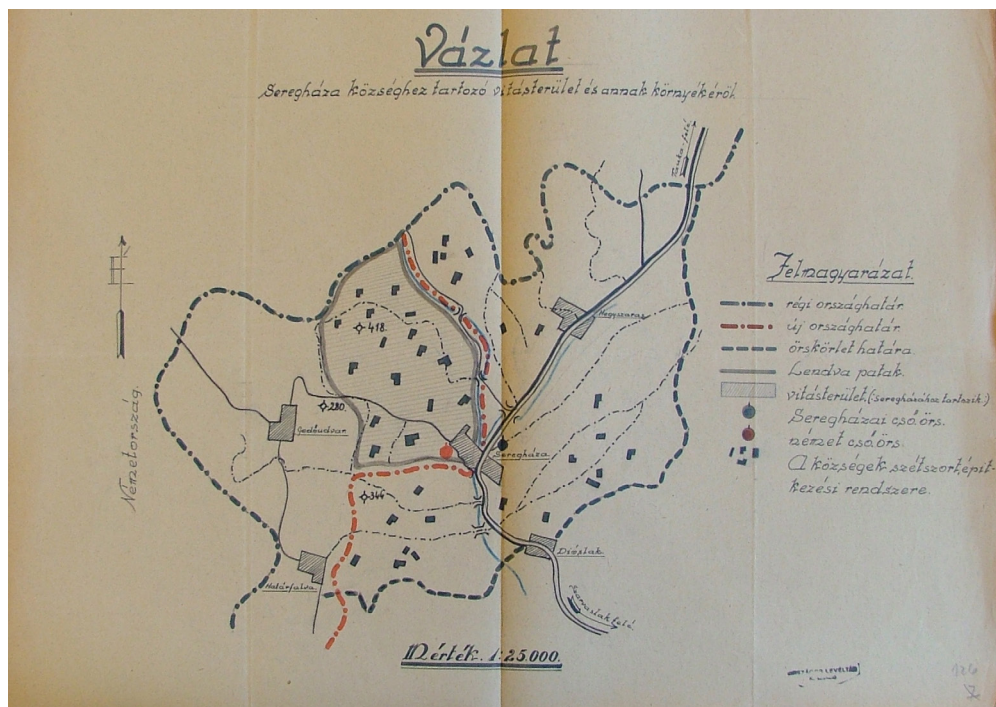
31 MNL OL, K-64, 98 csomó, 1942. 41. tétel, Seregháza.

32 Sajti, *Impériumváltások, revízió, kisebbség*, 163.

33 MNL OL, K-64, 98 csomó, 1942. 41. tétel, Seregháza.

34 Obmejna prepustnica za madžarsko-nemško relacijo (Határszéli uttiigazolvány magyar-német viszonylatban), izdana 31. 12. 1943 v Murski Soboti za Pálfay Józsefa ml. Prepustnico hrani Enota INV v Lendavi.

Slika 4: Skica nemško-madžarske meje pri naselju Serdica (Seregháza), z vrisanim spornim območjem (vitás terület).

in varovanju ter mejni kontroli pa so pričevalci poudarili, da na meji ni bilo hudo in strogo.³⁵ Nova meja je ostro zarezala v slovensko narodno telo, saj je Slovence v Prekmurju ločila od njihovih rojakov na desnem bregu Mure. Težave je še stopnjevalo dejstvo, da so se Slovenci v Prekmurju in na vzhodu Štajerske stikali le ob reki Muri, kjer so mostove razstrelile umikajoče se jugoslovanske vojaške enote. Čeprav so pozneje okupatorji mostove popravili, pa je bila kontrola državne meje, ki je potekala sredi reke Mure, bistveno lažja kot pa kontrola kopenskih meja. Poleg tega so Slovenci v Prekmurju na kopenskem delu meje med Madžarsko in Nemčijo na severozahodnem delu pokrajine ob potoku Kučnica in na severu proti nekdanji tromeji za sosede imeli Nemce, kar je seveda bistveno oteževalo navezovanje stikov z rojaki iz Štajerske oziroma osrednje Slovenije.

Priključitev Prekmurja k Madžarski pa je po drugi strani odstranila politično mejo med porabskimi in prekmurskimi Slovenci. Tako so se »Slovenci na Ogrskem«, ki jih je mirovna konferenca v Parizu ločila, ponovno združili v eni državi. Prehodnost meje med Porabjem in Prekmurjem se je seveda odrazila tudi v vsakdanjem življenju prebivalstva, saj so družinski, gospodarski, kulturni in drugi stiki med prebivalstvom ponovno

35 Alojz Grah, Jože Gomboc, Mama je hodila v štiri osnovne šole, https://www.youtube.com/watch?v=ly-n2JrIC_k&t=6s, 3:50–5:00.

zaživeli. To se je med drugim odrazilo tudi v medsebojnih porokah med porabskimi in prekmurskimi Slovenci. Samo na območju gornjeseniškega okrajnega notariata (*körjegyzőség*), kamor sta v politično-upravnem smislu med vojno spadali prekmurski naselji Trdkova in Čepinci, je bilo sedem porok, oziroma natančneje, v Porabje se je priženilo ali omožilo sedem Prekmurcev.³⁶ Nove politične razmere so z njihovimi rojaki v eni državi združile tudi prekmurske Madžare, kar se je, prav tako kot v primeru Slovencev v Porabju in Prekmurju, odrazilo na različnih življenjskih področjih.³⁷

X = Csak hétköznap közlekedik.

1424. Muraszombat-Felsőlendva-Szentgotthárd.

		Állomások	1	15
10	4			
—	—	i. Budapest déli pu. Máv (30)	é. 20.35	—
—	—	i. Nagykauiza Mávaut (1420)	é. 13.45	—
—	11.15	i. Alsólendva Mávaut (1421)	é. 8.50	—
—	c			
—	14.20	i. Muraszombat Korona-szálló	é. 7.35	—
—	14.25	Kisszombat	7.30	—
—	14.29	Vaspolony	7.26	—
—	14.33	Rónafő	7.22	—
—	14.37	Vasnyires	7.19	—
—	14.41	Lehonér	7.15	—
—	14.49	Zoltánháza	7.07	—
—	14.56	Bodóhegy	7.00	—
—	15.01	Vaskorpád	6.54	—
—	15.07	Radófa	6.48	—
X	15.15	é. i.	6.40	X
4.05	15.20	i. Felsőlendva	é. 6.35	17.55
4.17	15.32	Utélagazás f. m.	6.23	17.43
4.25	15.40	Magasfok	6.15	17.35
4.38	15.53	Felsőszőlők	6.05	17.25
4.52	16.07	Alsószőlők	5.49	17.09
4.56	16.11	Szakonyiaivi bej. út	5.44	17.04
4.59	16.14	Rábatótfalu	5.41	17.01
5.05	16.20	Szentgotthárd Központi szálló	5.35	16.55
5.15	16.30	e. Szentgotthárd pu.	i. 5.25	16.45
7.09	18.00	é. Szombathely Máv (10)	i. —	14.05
—	22.47	é. Budapest k. pu. Máv (10)	i. —	8.00

X = csak hétköznap közlekedik.
c = Felsőlendva-Szentgotthárd között csak hétköznap közlekedik.

Slika 5: Vozni red avtobusov med Mursko Soboto in Monoštrom med drugo svetovno vojno. Linija je bila speljana skozi štiri porabske vasi.

Madžarska vojaška uprava in uvedba civilne uprave v Prekmurju

S prevzemom oblasti v Prekmurju 16. aprila 1941 so Madžari vpeljali vojaško upravo z dvema vojnoupornima poveljstvom v Murski Soboti in Lendavi, katerih naloga je bila ustvariti razmere za uvedbo civilne uprave. Formalno je bila uprava v rokah vojske,

36 M. Kozár, *Holtomiglan – holtáiglan*, 167.

37 Kovács, *Dobronaki életképek – Podobe iz življenja Dobrovnik*, 217.

vendar sta tako murskosoboški kot dolnjelendavski okraj že od začetka delovala kot sestavni del Železne in Zalske županije. Z odlokom, sprejetim 22. julija 1941, so zasedena ozemlja priključili k obmejnima županijama in pri tem poskušali vzpostaviti stanje izpred konca prve svetovne vojne. Tako so naselja Budinci, Čepinci, Dolenci, Hodoš, Šalovci in Trdkova, ki so pred tem pripadala murskosoboškemu okraju, pripojili monoštrskemu okraju. Naselja Gödörháza, Magyarszombatfa in Velemér, ki so pa bili del t. i. trianonske Madžarske, pa so priključili murskosoboškemu okraju. Drugače so ravnali v primeru dolnjelendavskega okraja. Naselja, ki so pred prvo svetovno vojno pripadala dolnjelendavskemu okraju in so po vojni ostala na Madžarskem, so še naprej pustili v okviru okraja z upravnim središčem v Lentiju. S sedežem v Dolnji Lendavi pa so formirali okraj, ki je imel izpostavo še v Beltincih. Okraji so se delili na okrajne notariate (*körjegyzőség*), na čelu katerih so stali okrajni notarji (*körjegyzők* ali samo *jegyzők*), ki so imeli zelo široka pooblastila.³⁸ Proces vključevanja zasedenega ozemlja v madžarski administrativni sistem je legalizirala 15. avgusta uvedena civilna uprava, zaključil pa madžarski parlament 16. decembra 1941 s sprejetjem zakona o ponovni priključitvi Južnih pokrajin (*Délvidék*) oziroma Bačke, Baranje, Prekmurja in Medžimurja k Madžarski.³⁹

Slika 6: Pisarna okrožnega notariata v Prosenjakovcih med drugo svetovno vojno, na pragu stoji tajnica Anna Koltai.

38 Göncz: *Felszabadulás vagy megszállás*, 64–71.

39 Fujs, *Izbodišča madžarske okupacijske*, 179.

Vojaška uprava naj bi, kot je bilo že omenjeno

»... ustvarila pogoje za uvedbo civilne uprave, to pa je pomenilo v najkrajšem času izbrisati vse sledove, ki jih je v Prekmurju v 22 letih zapustila jugoslovanska država.«⁴⁰

Uveljavljanje te politike se je kazalo na vseh področjih, od političnega, družbenega do gospodarskega. Med prvimi so zasedbeno politiko novih oblasti občutili priseljenci, ki so iz osrednje Slovenije v Prekmurje prišli po 31. oktobru 1918. Za madžarsko oblast so bili ti ljudje, med katerimi so bili predvsem uradniki, učitelji in kolonisti, najbolj nezanesljivi.⁴¹

»Zato je bil prvi ukrep madžarskih okupacijskih oblasti, takojšen odpust vsega slovenskega uradništva in učiteljstva. [...] Ko je bilo očiščevalno delo opravljeno, so jih okupacijske oblasti začele selektivno sprejemati na delo.«⁴²

V že citiranem pismu velikega župana ministrskemu predsedniku vlade z dne 19. aprila 1941 je bilo med drugim omenjeno, da

»Madžarsko prebivalstvo⁴³ s strpnostjo čaka na vključitev v gospodarsko življenje in s pomiritvijo opazuje postopke, ki so bili uvedeni proti priseljenim in ne k sem sodečim elementom.«⁴⁴

O odpuščanju uradnikov je poročal tudi časopis *Jutro*:

»Vsi uradniki, tudi domači, so ostali brez službe. Na pošti, na občini, povsod so madžarske oblasti zaposlile madžarsko uradništvo [...] Vsi župani in občinski tajniki bodo odstavljene in vojaške oblasti so postavile nove župane.«⁴⁵

Analiza seznama na novo postavljenih občinskih uradnikov v Okraju Murska Sobota pokaže, da niso vsi državni uslužbenci, ki so bili 6. aprila 1941 v službi Kraljevine Jugoslavije, ostali brez delovnih mest. Od skupaj 67 »jugoslovanskih« uslužbencev na

40 Fujs, *Značilnosti madžarske okupacijske*, 65.

41 O ravnanju madžarskih okupacijskih oblasti s slovenskimi izobraženci glej podrobneje Godeša, *Madžarski okupator v Prekmurju*, 193–201.

42 Godeša, *Madžarski okupator v Prekmurju*, 194.

43 Mišljeno je bilo madžarsko prebivalstvo dolnjelendavskega okraja.

44 MNL ZML, IV. 401. b, 50/1941.

45 Godeša, *Madžarski okupator v Prekmurju*, 194.

občinskih uradih murskosoboškega okraja so madžarske vojaške oblasti 18. oziroma 22. aprila 1941 zaposlile osem oseb, med njimi tudi Ferdinanda (Nándorja) Hartnerja, nekdanjega župana mesta Murska Sobota. Vseh osem zaposlenih je bilo domačinov, se pravi Prekmurcev, vendar so jih zaposlili šele po prisegi novim oblastem.⁴⁶ Uradniki, ki so prihajali iz osrednje Slovenije oziroma niso bili po rodu iz Prekmurja, praviloma niso dobili službe. Zato so mnogi od njih zapustili pokrajino na levem bregu Mure. O tem so posredno poročali tudi slovenski časopisi: »*Postaja na Pragerskem je polna ljudi. Zdi se, da je vsa prekmurska inteligenca tu.*«⁴⁷

Slika 7: Kažipot z madžarskimi krajevnimi imeni pri odcepu za Nedelico v bližini Turnišča.

Omenila sva že, da so madžarske oblasti sprva odpustile vse učitelje, nato pa so domačine, prekmurske Slovence in Madžare ponovno zaposlili. Od Slovencev – prišlekov, ki so prej tu poučevali, so na novo zaposlili le nekatere, pa še te le v murskosoboškem okraju. V lendavskem okraju so zaposlovali le domačine, »učitelje – prišleke« so pa brez izjeme odpustili. Del učiteljev, ki je bil po rodu iz osrednje Slovenije in je do 6. aprila 1941 služboval v Prekmurju, pa je bila Učno-upravna ekspozitura v Murski Soboti (Muraszombati Tanügyigazgatási Kirendeltség), ki je poleg Prekmurja pokrivala še Medimurje, prisiljena ponovno zaposliti v Medžimurju, saj je večina hrvaškega učnega kadra odšla v NDH. Poleg učiteljev – domačinov so pri postavitvi novega šolskega sistema na pomoč priskočili tudi nekateri učitelji starejše generacije Prekmurcev, ki so šolanje še pred prvo svetovno

46 MNL VaML, IV. 401. b. 797/1941.

47 Godeša, *Odmevi o razmerah v Prekmurju*, 193.

vojno končali na Ogrskem. Kar se učnega jezika tiče, so knjižno slovenščino preganili iz šol, namesto nje so uvedli madžarski jezik in prekmursko narečje oziroma, kot so jo poimenovala madžarske oblasti, vendščino. Med madžarsko okupacijo so v Prekmurju, kar se učnega jezika tiče, pravno-formalno obstajali trije modeli. V krajih z madžarskim življenjem so v šolah poučevali le madžarsko. V šolah v slovenskih naseljih so večinoma poučevali v madžarščini, prekmurščino (vendščino) pa so uporabljali kot pomožni jezik. V drugo, sicer številčno manjšo skupino šol v slovenskih krajih pa so spadale šole, kjer so na prošnjo staršev šest ur dnevno otroke poučevali v prekmurskem narečju.⁴⁸ Na ravni srednjih šol so na gimnaziji, dekliški meščanski šoli in trgovski šoli v Murski Soboti poučevali le v madžarskem učnem jeziku, prekmursko narečje (vendščino) so poučevali le kot predmet.⁴⁹

Sor- szám.	Név.	Lakhely.	Családtagok száma.	Származási Helye.	Honfoglalás. Ingatlan- helye.	Ingatlan- mennyisége.
41./	Behor Iván	Bence	4	Szöröcs	Salóvár	9.- kh.
42./	Marusics Iván	"	7	Görs	"	9.- "
43./	Mihálys Olga	"	1	Kamul-Gorina	"	9.- "
44./	Goerms Anton	"	2	Szolkán	"	4,25 "
45./	Kline Iván	"	4	Fettau	"	8,75 "
46./	Valentinus Lajos	"	3	Porins Görs	"	8,75 "
47./	Zobogár János	"	5	Bánicsa	"	8,75 "
48./	Podbersek Stefan	"	3	Görs	"	8,75 "
49./	Seppán Miklós	"	2	Bilje	"	2,50 "
50./	Peric Leopold	"	7	Szant-Andor	"	8,75 "
51./	Peric Franc	"	5	Opati	"	8,75 "
52./	Polenasics Viktor	"	2	Bilán	"	8,75 "
53./	Oblik Mária	"	6	Szant-Florian	"	8,75 "
54./	Rankó Franc	"	4	Csepren	"	8,75 "
55./	Petrovics Franc	"	8	Báta	"	8,75 "
56./	Ukretics János	"	5	Opati-Szelo	"	8,75 "
57./	Ukretics Lajos	"	8	Koszt-ujevics	"	8,75 "
58./	Molenc Rafael	"	5	Lakvo	"	8.- "
59./	Lorbek Mária	"	3	Szv.Tomó	"	8.- "
60./	Krek Teréz	Fince	2	Trauboljo	"	7,75 "
61./	Bossics Anton	"	4	Ientria	"	8,75 "
62./	Bossics Dinka	"	6	Salun	"	8,75 "
63./	Jelencsics Iván	"	6	Jarancsics	"	8,75 "
64./	Mariac Gasparo	"	6	Dragoceti	"	5,75 "
65./	Iván Romar	"	7	Koborito	"	8,50 "
66./	Sirok István	"	2	Görgen	"	8,75 "
67./	Krisztics Lajos	"	3	Velkonodla	"	8.- "
68./	Bossics János	"	6	Salun	"	8,75 "
69./	Bossics Antonio	"	5	"	"	11.- "
70./	Csacsi Jakab	"	2	Jesovoc	"	8.- "
71./	Antonovics Marko	"	6	Horuk	"	8,75 "
72./	Molenc Viktor	"	5	Görs	"	4,50 "
73./	Gusnik Martin	"	3	Gsaraki	"	8,75 "
74./	Machovics Franc	"	5	Trieste	"	8,75 "
75./	Legán Alojs	"	4	Vergál	"	8,75 "
76./	Anton Jelencsics	"	2	Lissgán	Horvát	8,75 "
77./	Bajó Simon	"	4	Kringu	"	- "
78./	Paics Božo	"	5	Szv.Peter	Salóvár	8,75 "
79./	Krajcics Tomo	"	3	Dotornya	Horvát	- "
80./	Zobogár Szentkő	"	4	Szolkán	Salóvár	- "
81./	Mercics Mattia	"	11	Vidkei	Horvát	9.- "
82./	Mirelja Blása	"	10	Zemin	"	8,75 "
83./	Maretics Ottilio	"	5	Harburg	Salóvár	8,75 "
84./	Possedel Anton	"	4	Salin	Horvát	- "

Slika 8: Druga stran seznama kolonistov, ki so ga madžarske oblasti pripravile januarja 1942.

48 Kokolj – Horvat, *Prekmursko šolstvo*, 384–392.

49 Kokolj – Horvat, *Prekmursko šolstvo*, 400–410.

Med priseljenci so bili najbolj izpostavljeni kolonisti, ki so se v več valovih v obdobju med obema vojnama naselili v okolico Dolnje Lendave. Madžarske oblasti so že poleti 1941 razlastile vse koloniste in druge naseljence, ki so ob jugoslovanski agrarni reformi dobili veleposestniško zemljo na veleposestvu Esterházy v Prekmurju. Po neuspelih pogajanjih z italijanskimi oblastmi o prevzemu kolonistov iz Primorske in Istre so 22. oziroma 23. junija 1942 v internacijsko taborišče Sárvár internirali 587 oseb oziroma 589, če prištejemo še dva, kmalu po internaciji v taborišču rojena otroka.⁵⁰

V nasprotju s priseljenci – prišleki, ki so bili za madžarske okupatorske oblasti nezanesljivi, pa je bil odnos do domačinov strpen in prijazen.

»Prekmurske Slovence, ki so bili sami ali njihovi predniki rojeni v pokrajini pred 31. oktobrom 1918, je madžarska uprava smatrala za sebi lojalne državljanke, ki so bili sicer 22 let pod napačno propagando in vzgojo, vendar se jih da ponovno prepričati v to, da so Vendi, kar naj bi bil prvi korak k spoznanju, da so Madžari. Vzgoja in propaganda torej in ne represija.«⁵¹

Vzgojo in propagando so ponovno zaupali Madžarskemu prosvetnemu društvu za Vendsko krajino (Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület – VMKE), ki je kmalu po ustanovitvi maja 1941 izdalo prvo številko časopisa *Muraszombat és Vidéke (MÉV)*, ki je nato do konca vojne redno izhajal vsak teden. Časopis je izhajal v madžarskem jeziku, del člankov pa je bil preveden v prekmurščino oziroma vendsščino. Poleg izdajanja glasila *MÉV* se je VMKE prvenstveno posvetilo organiziranju političnega in kulturnega življenja ter skrbi za dvig gospodarstva pokrajine.⁵²

Pogoj za čim hitrejšo integracijo Prekmurja v madžarsko gospodarstvo je bila vzpostavitev infrastrukturne povezave z madžarskim zaledjem oziroma z notranjostjo države. Tako so do konca aprila 1941 vzpostavili avtobusno povezavo na relaciji Nagykanizsa–Dolnja Lendava–Murska Sobota, v začetku maja pa so uspeli Mursko Soboto prek Porabja povezati z Monoštom.⁵³ Na prošnjo vodstva Murske Sobote pa so v drugi polovici maja 1941 z avtobusnimi linijami povezali še središče okraja z Gornjo Lendavo,⁵⁴ Rogašovci in Dolnjo Lendavo.⁵⁵ Poleg z avtobusnimi linijami so povezavo z notranjostjo Madžarske vzpostavili tudi po železnici. Dejansko sta bili Murska Sobota prek Hodoša, Dolnja Lendava pa prek Dolge vasi že v času avstro-ogrske monarhije povezani z notranjostjo madžarske države. V času Jugoslavije so jugoslovanske oblasti tračnice med Hodošem in državno mejo ter

50 Kovács, *Represija v Prekmurju*, 186–195.

51 Fujs, *Značilnosti madžarske okupacijske*, 69.

52 Fujs, *Značilnosti madžarske okupacijske*, 68.

53 Göncz: *Felszabadulás vagy megszállás*, 22.; *MÉV*, let. XXXV, št. 1, 4.

54 Danes Grad na Goričkem.

55 MNL VaML, IV. 401. b. 441/1941.

Slika 9: Delavci med polaganjem tračnic pri Hodošu leta 1941.

med Dolgo vasjo in državno mejo odstranile. Uslužbenci madžarskih državnih železnic (MÁV) so v promet sprva vključili Mursko Soboto, ki so jo povezali s Körmendom in z županijskim središčem v Sombotelu (Szombathely). Motorni vlaki, ki so štirikrat dnevno odhajali iz Murske Sobote, so začeli voziti 5. maja 1941.⁵⁶ V začetku junija so v madžarsko železniško omrežje integrirali tudi Dolgo vas,⁵⁷ do oktobra 1941 pa so prek Dolnje Lendave z Zalaegerszegom povezali še Čakovec.⁵⁸ Kljub dokaj hitri vzpostavitvi infrastrukturne povezave z notranjostjo države so zaradi spremenjenih gospodarskih razmer tovarniški obrati v Murski Soboti zašli v težave. Kot je razvidno iz članka, objavljenega v tedniku *MéV* 17. oktobra 1941, so vse štiri soboške tovarne, Benkojeva tovarna mesnih izdelkov, Dittrichova tovarna kovin in pločevin ter tekstilni tovarni Cvetiča in Šiftarja delale le s polovičnim obratom.⁵⁹ Zaradi aprilske vojne in posledično zaradi spremenjenih geopolitičnih razmer so imeli tudi številni prekmurški sezonski delavci težave pri iskanju službe. S problemom sezoncev so se takoj soočile tudi madžarske vojaške oblasti, ki so del sezoncev preusmerile na madžarska veleposestva.⁶⁰

Čeprav je madžarska okupacijska oblast s svojim ravnanjem poskušala na svojo stran pridobiti Prekmurce staroselce, pa je del levo usmerjenih domačinov v okviru Osvobodilne

56 MNL VaML, IV. 401. b. 441/1941.

57 Göncz: *Felszabadulás vagy megszállás*, 46.

58 *MéV*, let. XXXV, št. 21, 4.

59 *MéV*, let. XXXV, št. 22, 3.

60 MNL VaML, IV. 401. b. 389/1941.

fronte pod vodstvom Štefana Kovača že v poletnih mesecih 1941 v Prekmurju izvedel več sabotaž. Odporniško gibanje so že jeseni istega leta madžarske oblasti razbile, večino aktivistov zajele, le malokomu se je uspelo izogniti aretaciji in zapustiti Prekmurje, »... tako da je bila protiokupatorska dejavnost na tem območju zatrta vse do leta 1944«. ⁶¹

Slika 10: Obešanje Evgena Kardoša in Štefana Cvetka 31. oktobra 1941 na dvorišču soboškega gradu.

Kot sva že omenila, so uvedbo civilne uprave uradno potrdili 16. decembra 1941 s sprejetjem zakona o priključitvi zasedenih ozemelj k matični državi Madžarski. To je pomenilo, da Prekmurja (ter tudi Međimurja, Baranje in Bačke) uradno niso več uvrščali med zasedbena območja, temveč so postali sestavni del Madžarske. S tem se je obdobje postavljanja okupacijske oblasti v pokrajini na levem bregu Mure v bistvu končalo.

61 Slovenska novejša zgodovina, 620.

Viri in literatura

Kratice

MNL OL - Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
 MNL VaML - Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára
 MNL ZML – Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
 MéV – Muraszombat és Vidéke
 PAB - Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (Berlin)

Arhivski viri

MNL OL, K-64 (Politikai osztály rezervált iratai 1918-1944), 98 csomó, 1942. 41. tétel, Seregháza.
 MNL VaML, IV. 401. b. (Vas Vármegye Főispánja általános iratai), 389/1941
 MNL VaML, IV. 401. b. (Vas Vármegye Főispánja általános iratai), 441/1941.
 MNL VaML, IV. 401. b. (Vas Vármegye Főispánja általános iratai), 797/1941.
 MNL ZML, IV. 401. b. (Zala Vármegye Főispánjának bizalmas irata), 50/1941.
 PAB, Büro des Staatssekretär. Akten: Ungarn (R 29786), Mikrofiche-Nr. J, Serie 1274-1280, Nr. 351 in Nr. 383.

Časopisi

MéV, let. XXXV, št. 1, 4.
MéV, let. XXXV, št. 21, 4.
MéV, let. XXXV, št. 22, 3.

Literatura

Ferenc, Tone, Nemška zasedba Prekmurja. V: Mitja Ferenc (ur.) *Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno, Razkosanje in aneksionizem. Izbrana dela. Historia 12*, Ljubljana, 2006, str. 105-121.
 Fujs, Metka, Značilnosti madžarske okupacijske uprave v Prekmurju. *Kronika*. 39/1-2, 1991, str. 63-69.
 Fujs, Metka, Izhodišča madžarske okupacijske politike v Prekmurju. *Prispevki za novejšo zgodovino. Ferencjev zbornik. XXXVII/2*, 1997, str. 175-187.
 Godeša, Bojan, Madžarski okupator v Prekmurju in slovenski izobraženci. *Prispevki za novejšo zgodovino. XXXIV/2*, 1994, str. 193-202.
 Godeša, Bojan, Odmevi o razmerah v Prekmurju v prvih mesecih madžarske okupacije v ljubljanskem legalnem dnevnem časopisju. *Prispevki za novejšo zgodovino. Ferencjev zbornik. XXXVII/2*, 1997, str. 187-195.
 Godina, Ferdo, *Prekmurje 1941-1945*. Druga dopolnjena izdaja. Murska Sobota: Pomurska založba, 1980.
 Göncz, László, *Madžari. Kratka zgodovina Madžarov*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2004.
 Göncz, László: *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941-1945*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2006.

- Kokolj, Miroslav – Horvat, Bela, *Prekmursko šolstvo. Od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1977.
- Kontler, László, *Madžarska zgodovina. Tisočletje v Srednji Evropi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Kovács, Attila, *Dobronaki életképek a 20. század első feléből – Podobe iz življenja Dobrovnika v prvi polovici 20. stoletja*. Lendva – Lendava: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet – Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2011.
- Kovács, Attila, Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno – primer internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. *Prispevki za novejšo zgodovino*. 53/1, 2013, str. 186-200.
- M. Kozár, Mária, Holtomiglan – holtáiglan. *Vasi Szemle, št. 2*, 1989, str. 165–172.
- Prekmurje. Seznam občin v abecednem redu, razvrščenih po sodnih okrajih z navedbo raznovrstnih podatkov*. Okrajno glavarstvo v Murski Soboti. Murska Sobota, 1921.
- Sajti, Enikő, *Impériumváltások, revtzió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2004.
- Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Fischer, Jasna (ur.), Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Intervjuji in objavljeni intervjuji

- Alojz Grah, Jože Gomboc, Gerlinci, 18. 4. 2018, Mama je hodila v štiri osnovne šole, https://www.youtube.com/watch?v=ly-n2JrIC_k&t=6s.
- Rudi Gaber, Serdica, 14.4.2018, Nacist je s škornjem določil mejo v Serdici, https://www.youtube.com/watch?v=j_1QrWi2Nbc.

Viri in avtorstvo slikovnega gradiva

- Slika 1, Arhiv Štefana Vide
- Slika 2, Pomurski muzej Murska Sobota
- Slika 3, Arhiv Silvestra Štingla
- Slika 4, MNL OL K-64 - 1942 - 41.(96. cs.)
- Slika 5, MéV, letnik XXXV, št. 1, str. 4
- Slika 6, Arhiv družina Koltai
- Slika 7, Arhiv družina Pavšič
- Slika 8, MNL OL, K-28, 101 csomó, 166. tétel
- Slika 9, Arhiv družine Bočkorec
- Slika 10: Pomurski muzej Murska Sobota

Summary

Darja Kerec, Attila Kovács

Establishment of the Hungarian occupation authority in Prekmurje

On the first day of the invasion of Yugoslavia, the German Army occupied the Prekmurje region, but it did not stay there long, since on April 16, 1941, the province on the left bank of the Mura River (except Kramarovci, Ocinje, Fukšinci, and part of Serdica (Rottenberg) with a German majority) came under Hungary at a ceremony in Murska Sobota.

The new border cut into the Slovenian national body sharply, separating the Slovenes in Prekmurje from their compatriots on the right bank of the Mura River. On the other hand, the annexation to Hungary removed the political border between the Slovenes in Prekmurje and Porabje, as well as between the Prekmurje Hungarians and their compatriots, who were then reunited in one country, which reflected in different areas of life.

With the takeover of authority in Prekmurje on April 16, 1941, the Hungarians introduced a military administration with two military-administration commands in Murska Sobota and Lendava. Their mission was to create the conditions for the introduction of civil administration, which meant erasing all traces left by the Yugoslav state in 22 years. The implementation of this policy was reflected in all areas, from political and social to economic. All institutions were abolished and replaced with new ones; Slovene inscriptions were removed, and the Hungarian alphabet was introduced. Immigrants who came from central Slovenia to Prekmurje after October 31, 1918, were among the first to feel the occupational policy of the new authorities. Hungary deemed those people, who were mainly officials, teachers, and settlers, as unreliable. Said settlers were the most exposed among the immigrants, as the Hungarians expropriated them in the summer of 1941, and interned them at the Sárvár internment camp in June 1942.

In contrast to the immigrants, the attitude towards the locals was tolerant and friendly. The Prekmurje Slovenes, who were born before October 31, 1918, were considered loyal citizens by the Hungarian administration. They were supposedly subjected to untrue propaganda and education for 22 years, but they could be re-educated into believing they were Wendish, which was the first step towards accepting they were Hungarians. Although the Hungarian occupation authorities tried to win over the indigenous people of Prekmurje with their actions, part of the left-leaning locals carried out several sabotages within the Liberation Front as early as in the summer of 1941. The resistance movement was broken up by the Hungarians in the autumn of the same year; most of the activists were captured, while only a handful of them managed to evade arrest and flee Prekmurje.

Despite the relatively quick establishment of an infrastructure connection with the mainland, which was one of the conditions for a speedy integration of Prekmurje into the Hungarian economy, the factories in Murska Sobota faced difficulties due to the changed economic conditions, while numerous seasonal workers found it difficult to find a job. The process of integrating the occupied territory into the Hungarian administrative system was legalized by the civil administration introduced on August 15, with the adoption of the law on the re-annexation of the Southern Provinces (Délvidék) - namely Bačka, Baranja, Prekmurje, and Međimurje - to Hungary on December 16, 1941.